

Міністерство освіти і науки України
Черкаський національний університет імені Богдана Хмельницького
ННІ педагогічної освіти, соціальної роботи і мистецтва

ПОГОДЖЕНО
проректор з наукової та інноваційної діяльності

О.В. Сирягайло

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувач кафедри філософії, соціальних та політичних наук

О.В. Марченко

Робоча програма навчальної дисципліни

ФІЛОСОФІЯ І КУЛЬТУРА НАУКОВОГО МИСЛЕННЯ

Освітній ступінь	Семестр за навчальним планом	Спеціальність	Освітньо-наукова програма	Обов'язкові компоненти освітньо-професійної програми	Мова навчання	Погодження керівника групи забезпечення освітньої програми*
доктор філософії	I семестр	011 – освітні, педагогічні науки	Освітні, педагогічні науки (PhD)	Цикл загальної підготовки	українська	Є.О. Лодатко

* групи забезпечення освітньої програми

Розробники робочої програми

Кретов Павло Васильович	кафедра філософії, соціальних та політичних наук	доцент	кандидат філософських наук	
-------------------------	--	--------	----------------------------	--

1. Анотація до курсу

Навчальна дисципліна «Філософія та культура наукового мислення» є складовою загально-гуманітарної підготовки і адресована аспірантам гуманітарних, природничо-наукових, соціальних, економіко-правничих та педагогічних спеціальностей. Рекомендується для вивчення на першому році аспірантури.

Мета та завдання курсу

Метою викладання навчальної дисципліни «Філософія та культура наукового мислення» є формування у аспірантів адекватного нинішнім практичним запитам та цивілізаційним викликам способу науково-теоретичного мислення шляхом їх залучення до новітніх здобутків в галузі гуманітарного знання, насамперед філософії та історії культури, виявлення її внутрішнього зв'язку з провідними природничо-науковими ідеями, відстежування суперечливої єдності історії їх розвитку та детермінованості світоглядною культурою людських спільнот. Досягнення цієї мети зумовлює необхідність акцентування уваги в процесі відтворення еволюції філософії і науки на моментах їх взаємопередбачуваності, субстанційної єдності, що стає можливим у разі їх тлумачення як форм прояву культуротворчої активності людини загалом.

Завданнями вивчення навчальної дисципліни є:

- визначення змісту поняття «культура наукового мислення», виявлення його філософсько-світоглядної детермінованості;
- виявлення закономірностей наукового пізнання в контексті історичного розвитку суспільства і культури;
- окреслення особливостей та специфіки становлення української культури в європейському та загальноцивілізаційному контексті;
- фіксація основних етапів розвитку філософської думки, її зв'язку з еволюцією науки, провідної проблематики цих етапів та особливостей культури наукового мислення на кожному з них;
- виокремлення основних типів наукової раціональності, соціокультурної зумовленості механізмів їх формування;
- визначення змісту основних проблем сучасної етики науки;
- вироблення вміння виявляти філософсько – світоглядне підґрунтя найбільш поширених стилів та парадигм наукового мислення, знаходити кореляцію між характером наукових ідей та філософською культурою їх авторів, вміння формувати власну світоглядно-ціннісну та соціально-політичну позицію, як була б адекватною викликам сьогодення, здатність виокремлювати етичні складові наукових концепцій та прогнозувати соціально-гуманітарні наслідки їх практичної реалізації.

2. Компетентності та очікувані результати навчання

Навчальна дисципліна «Філософія та культура наукового мислення» покликана забезпечити формування таких компетентностей, передбачених освітньою програмою підготовки докторів філософії:

Інтегральна компетентність: здатність виявляти філософський зміст широкого спектра проблем природничо-наукового та соціогуманітарного знання, бачити можливості та евристичний потенціал філософських методів та теорій при вирішенні актуальних проблем сучасної науки.

Загальні компетентності:

- ЗК2. Здатність до системного і критичного мислення на основі цілісного наукового світогляду, етичних міркувань (мотивів), проявляючи толерантність та повагу до культурного різноманіття.
- ЗК6. Здатність до особистісного і професійного розвитку та самовдосконалення.
- ЗК9. Здатність діяти соціально відповідально та свідомо, мотивувати людей рухатися до спільної мети.

Спеціальні (фахові) компетентності

- СК9. Здатність визначати мету, структурні компоненти освітньої програми, програмні результати навчання, переглядати й оновлювати освітню програму відповідно до вимог внутрішньої системи забезпечення якості, потреб стейкхолдерів, готувати матеріали до акредитації освітньої програми.
- СК10. Здатність консультувати студента щодо планування й реалізації творчою проєкту, проаналізувати процес та результати реалізації
- СК13. Здатність до рефлексії у навчальній і науково-педагогічній діяльності для вдосконалення професійної майстерності, до безперервного професійного розвитку, зокрема застосовування у професійній діяльності наукових методів пізнання, інноваційних технологій, різноманітних підходів для вирішення науково-дослідницьких і практичних завдань організації освітнього процесу та надання методичної допомоги колегам на засадах партнерської взаємодії.

Згідно з вимогами освітньо-професійної програми, **програмними результатами** вивчення дисципліни «Філософія та культура наукового мислення» є такі:

- ПРН1 Оперувати категорійно-термінологічним апаратом, основними концепціями, теоріями освітніх і педагогічних наук. Розуміти сутність теоретичних і практичних проблем в галузі Освіта / Педагогіка.
- ПРН2 Виявляти актуальні проблеми в галузі освіти, обґрунтовувати їх теоретичне і практичне значення, визначати шляхи їх розв'язання, обираючи адекватний методологічний і технологічний інструментарій.
- ПРН3 Планувати і організовувати проведення теоретичного й емпіричного науково-педагогічного дослідження, здійснювати пошук і відбір відповідних інформаційних джерел, аналізувати, структурувати й інтерпретувати виявлені факти, явища, процеси з обраної теми дослідження.
- ПРН4 Продукувати нові ідеї, знання, способи діяльності в галузі Освіта / Педагогіка, узагальнювати і впроваджувати результати науково-педагогічного дослідження та оприлюднювати їх, дотримуючись принципів академічної доброчесності і норм авторського права.
- ПРН5 Створювати різножанрові наукові тексти, забезпечувати ефективні академічні комунікації українською й іноземною мовами.
- ПРН6 Виявляти тенденції розвитку освіти на різних історичних етапах, аналізувати сучасний стан освітніх і педагогічних наук, визначати шляхи їх поступу.
- ПРН7 Використовувати сучасні методики, освітні, педагогічні і навчальні технології, технології змішаного (offline & online) навчання, засоби діагностики освітніх досягнень здобувачів вищої освіти.
- ПРН10 Використовувати новітні інформаційно-комунікаційні та цифрові технології у науково-педагогічних дослідженнях і педагогічній діяльності.
- ПРН11 Розробляти та впроваджувати (автономно і в командах) освітньо-наукові проєкти, здійснювати управління ними.

Обсяг і характеристика курсу

Найменування показників	Характеристика навчального курсу	
	денна форма навчання	заочна форма навчання
Освітня програма, спеціальність	Усі спеціальності	Усі спеціальності
Рік навчання	1	1
Семестр вивчення	1	1
обов'язкова /вибіркова	Обов'язкова	Обов'язкова
Кількість кредитів ЄКТС	4	4
Загальний обсяг годин	120	120
Кількість годин навчальних занять	40	10
Лекційні заняття	30	6
Практичні заняття	0	0
Семінарські заняття	10	4
Лабораторні заняття	0	0
Самостійна та індивідуальна робота	80	110
Форма підсумкового контролю	залік	залік

3. Пререквізити курсу

Для вивчення курсу аспіранти потребують базових знань з дисциплін «Філософія», «Історія філософії», «Соціологія», «Історія культури», «Логіка», «Етика».

4. Технічне забезпечення

Вивчення курсу не потребує використання програмного забезпечення, крім загальноновживаних офісних програм та онлайн-сервісів.

5. Політика курсу

Письмові роботи. Очікується, що аспіранти виконають декілька видів письмових робіт (есе, вирішення кейсів, підготовка презентацій). У випадку якщо студент не отримав протягом семестру необхідну кількість балів для допуску до заліку, він може виконати передбачені програмою завдання, узгодивши з викладачем терміни виконання.

Академічна доброчесність. Очікується, що роботи аспірантів будуть їх оригінальними дослідженнями чи міркуваннями. Відсутність посилань на використані джерела, фабрикування джерел, списування, втручання в роботу інших студентів можуть бути кваліфіковані як академічна недоброчесність. Виявлення ознак академічної недоброчесності в письмовій роботі студента є підставою для її не зарахування викладачем, незалежно від масштабів плагіату.

Відвідування занять. Відвідання занять є важливою складовою навчання. Очікується, що всі аспіранти відвідають усі лекції і практичні заняття курсу. Аспіранти мають інформувати викладача про неможливість відвідати заняття. Допускається 1 пропуск з поважних причин, який не впливатиме на систему оцінювання. У будь-якому випадку аспіранти зобов'язані дотримуватися усіх строків, визначених для виконання усіх видів письмових робіт, передбачених курсом.

6. Схема курсу

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
Змістовий модуль 1. Культурно-історичні та логіко-методологічні засади наукового дослідження.					
<p>Лекція 1. Тема 1. Національна культура - національна наука – національна філософія: співвідношення філософії та наукового пізнання в контексті культури й цивілізації.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Наука як різновид інтелектуальної діяльності та спосіб само позиціонування людини. 2. Кореляція культури й науки. 3. Особистісний вимір науки. 	2 /2	Лекція-інформування	<p>Основна: 1, 4, 11, 14, 17, 26, 28, 39, 41, 42, 45</p>	<p>Опрацювати наступне коло питань: Взаємозв'язок між національною культурою, наукою та філософією. Сутність науки як виду людської діяльності та самопозиціонування. Наука, мистецтво, релігія в культурі – кореляція. Факт, гіпотеза, концепція, теорія і доктрина: форми фіксації наукового знання та їх умовність. Кореляція культури й науки. Колізія культури й цивілізації в контексті 21 ст. Філософсько-антропологічний аспект сучасної науки як специфічного виду людської діяльності. Аксиологічна проблематика й рівні людської ідентичності. Інтеріоризація та екстеріоризація культури в науці. Культура наукової діяльності: емпіричний та теоретичний виміри. Особистісний вимір науки. Раціоналізм і сенсуалізм</p>	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
				культури. Наука як конгломерат матеріальної й духовної культури. Темпоральність в науковій картині світу та переживання кінечності людського життя в межах особистості вченого: контрверсійність розуміння науки в межах експоненціального зростання смислової невизначеності людського світу в контексті становлення техногенної цивілізації (технологічна сингулярність, проблематика AI, трансгуманізм тощо).	
<p>Лекція 2. Тема 2. Становлення сучасного наукового мислення в процесі еволюції світоглядно-філософських парадигм.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Еволюція поняття науки в античний період. 2. Образ науки в епоху Середньовіччя. 3. Формування наукової картини світу в Новий час. 4. Основні парадигми наукового знання. 	2 /2	<p>Лекція.</p> <p>Обговорення теоретичних питань у форматі дискусії.</p>	<p>Основна: 10, 11, 15, 18, 21, 22, 24, 31, 34, 35, 37, 39, 43, 44</p>	<p>Опрацювати наступні питання: Розвиток поняття науки від античності до сьогодення. Позитивістська концепція науки, парадигма прагматизму, парадигма герменевтики, франкфуртська школа про наукове пізнання. Виникнення антисциєнтизму: філософія життя, екзистенціалізм і фундаментальна онтологія, особистісна та екзистенційна психологія, психоаналітичні підходи до науки.</p>	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
				Концептуальні опозиції: сцієнтизм/антисцієнтизм, екстерналізм/інтерналізм, кумулятивізм/дискумулятивізм; парадигмальні методологічні підходи до науки: індуктивізм, конвенціоналізм, фальсифікаціонізм, історизм, аксіологізм.	
<p>Лекція 3. Тема 3. Постпозитивізм другої половини 20 ст.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Критичний раціоналізм К. Поппера концепція наукових революцій Т. Куна. 2. Методологічний анархізм П. Фейєрабенда, еволюціонізм С. Тулміна та концепція «конкуруючих дослідницьких програм» І. Лакатоса. 3. Герменевтичні, неопрагматичні та аксіологічні версії науки. 	2/0	Обговорення теоретичних питань у форматі дискусії.	Основна: 1,5, 6,7, 16	Опрацювати питання: Критичний раціоналізм К. Поппера, концепція наукових революцій Т. Куна, методологічний анархізм П. Фейєрабенда, еволюціонізм С. Тулміна, концепція «конкуруючих дослідницьких програм» І. Лакатоса. Герменевтичні підходи до науки: Г. Г. Гадамер та П. Рікбор. Неопрагматистські прочитання наукової проблематики: репрезентаціонізм Р. Рорті й операціонізм П. Бріджмена. Аксіологічні версії філософії науки: Л. Лаудан і Р. Мертон.	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
<p>Лекція 4. Тема 4. Наука в межах рах postmoderniana: Ж. Ф. Ліотар, Ж. Деріда, М. Фуко, Ж. Дельоз та Ф. Гваттарі, Ж. Бодріяр.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Синергетична парадигма в сучасній науці. 2. Криза наукової раціональності кінця 20 ст. Неораціоналізм. 3. Конструктивістська парадигма у філософії науки кінця 20 – початку 21 ст. 	2/0	Лекція. Обговорення теоретичних питань у форматі дискусії.	Основна: 1,5, 6,7, 16	Опрацювати питання: Синергетична парадигма в сучасній науці: Г. Хакен, І. Пригожин. Криза наукової раціональності кінця 20 ст. Неораціоналізм. Х. Патнем, Ч. Тейлор, В. Стюпін, І. Цехмістро. Конструктивістська парадигма у філософії науки кінця 20 – початку 21 ст.: П. Вацлавік, У. Матурана, Х. Ферстер.	
<p>Лекція 5. Тема 5. Таксономія типів раціональності: сучасні підходи.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Специфіка постнекласичної парадигми в науці, її визначальні риси. Концепція «стріли пізнання». 2. Кореляція між фундаментальним і смисложиттєвим знанням в картині світу людини. 	2/0	Лекція. Обговорення теоретичних питань у форматі дискусії.	Основна: 1,5,6,7,8,10,9,15	Опрацювати питання: Специфіка постнекласичної парадигми в науці, її визначальні риси. Концепція «стріли пізнання». Кореляція між фундаментальним і смисложиттєвим знанням в картині світу людини. Фундаментальні та природничі науки і сфера гуманітарного знання в контексті холістичної тенденції в сучасній науці.	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
<p>3. Фундаментальні та природничі науки і сфера гуманітарного знання в контексті холістичної тенденції в сучасній науці.</p>					
<p>Лекція 6. Тема 6. Аналітична методологія та філософія мови сучасної науки: огляд проблематики.</p> <p>1. Основні підходи й інтерпретаційні моделі наукового знання 21 ст.</p> <p>2. Синергетична парадигма та сучасний конструктивізм в розумінні, поясненні й трансляції наукового знання.</p>	2/0	Лекція. Обговорення теоретичних питань у форматі дискусії.	Основна: 3,5,6,7,8	Опрацювати питання: Основні підходи й інтерпретаційні моделі наукового знання 21 ст. Синергетична парадигма та сучасний конструктивізм в розумінні, поясненні й трансляції наукового знання.	
<p>Лекція 7. Тема 7. Проблема реальності в сучасній науці.</p> <p>1. Проблема реальності в сучасній науці: рівні, описові структури мови, генеративні механізми свідомості.</p> <p>2. Сучасна філософія свідомості: огляд</p>	2/0	Вільна дискусія	Основна: 1,3,5,7,8	Опрацювати питання: Проблема реальності в сучасній науці: рівні, описові структури мови, генеративні механізми свідомості. Сучасна філософія свідомості: огляд проблематики. Мисленневий експеримент як форма самотрансцендування	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
3. проблематики. Нейрофізіологічні та нейросоціологічні підстави сучасної науки.				людини. Нейрофізіологічні та нейросоціологічні підстави сучасної науки.	
<p>Семінарське заняття 1.</p> <p>Тема 1. Національна культура - національна наука – національна філософія: співвідношення філософії та наукового пізнання в контексті культури й цивілізації.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Новий цивілізаційний ландшафт України, його історичні витоки та зміст. 2. Українська наука в контексті української філософії і культури. 3. Культура наукового мислення, її складники та виміри. 	2/2	Вільна дискусія, обговорення рефератів та презентацій.	Основна: 1, 4, 11, 14, 17, 26, 28, 39, 41, 42, 45	<p>Підготувати усну доповідь відповідно до плану семінарського заняття</p> <p>Питаннями для самоконтролю: Який зміст вкладається у поняття “Українська культура”?</p> <p>Історія походження етноніму “Україна”.</p> <p>Назвіть духовні складники української культурної самобутності.</p> <p>Розкрийте зміст понять “етнічна” та “національна” культура. Порівняйте відмінності між ними. Охарактеризуйте роль мови в українській національній самоідентифікації.</p>	18 балів
<p>Семінарське заняття 2.</p> <p>Тема: Становлення сучасного наукового мислення в процесі еволюції світоглядно-філософських</p>	2/0	Вільна дискусія, обговорення рефератів та презентацій.	Основна: 10, 11, 15, 18, 21, 22, 24, 31, 34, 35, 37, 39, 43, 44	<p>Підготувати усну доповідь відповідно до плану семінарського заняття.</p> <p>Питання для самоконтролю: В чому сутність позитивістської концепції науки?</p>	17 балів

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
<p>парадигм.</p> <p>Еволюція поняття науки в античний період.</p> <p>2. Образ науки в епоху Середньовіччя.</p> <p>3. Формування наукової картини світу в Новий час.</p> <p>4. Основні парадигми наукового знання.</p>				<p>Який вплив на науку здійснили філософія життя, екзистенціалізм? Що таке сцієнтизм? Розкрийте зміст понять антисцієнтизм, екстерналізм/інтерналізм, кумулятивізм/дискумулятивізм; індуктивізм, конвенціоналізм, фальсифікаціонізм, історизм, аксіологізм.</p>	
Модульна контрольна робота		Тестування		<p>Повторити навчальний матеріал тем 1-7</p> <p>(4 / 6 год)</p>	10 балів
Всього балів за змістовим модулем 1					45
Всього годин за змістовим модулем 1	55 / 55				
Лекцій	14 / 2				
Семінарських занять	4 / 2				
Лабораторних занять	0				
Самостійна робота	37 / 51				

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
ЗМІСТОВИЙ МОДУЛЬ 2. ЕТИКА НАУКИ.					
<p style="text-align: center;">Лекція 8.</p> <p>Тема 8: Наукове знання в об'єктиві етики.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Пізнання як форма людського світовідношення. 2. Філософія про межі науки. 3. Проблема співвідношення істини і добра. 	2 / 2	Лекція з використанням методів проблемного навчання	Основна: 1, 2, 10, 13, 20, 27, 32, 33	<p>Опрацювати питання:</p> <p>Пізнання як форма людського світовідношення. Наукове пізнання як відображення та результат практичної дії суб'єкта. Об'єктивність наукового знання як цінність. Раціональне та нераціональне в науковому знанні. Наукова та моральна раціональність. Істина та добро. Проблема меж наукового знання. Знання та віра.</p>	
<p style="text-align: center;">Лекція 9.</p> <p>Тема 9. Національний та загальнокультурний контекст етичних вимірів наукової діяльності.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Соціальний та культурно-світоглядний потенціал та функції наукового знання. 2. Загальнолюдське та національне в моралі. 	2 / 1	Лекція-візуалізація (з використанням презентації)	Основна: 1, 2, 3, 4, 19, 21, 23, 32, 38, 45	<p>Опрацювати питання:</p> <p>Універсальність і самобутність у системі етичних пріоритетів. Етичні проблеми національних відносин. Нація і особистість. Етика міжнаціональних стосунків. Моральні цінності національного буття. Загальнолюдське (універсальне) та локально-спільнотне в моралі. Мораль та науково-технічний прогрес</p>	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
<p align="center">Лекція 10.</p> <p>1. Тема 9. Національний та загальнокультурний контекст етичних вимірів наукової діяльності.</p> <p>3. Мораль та феномен наукового об'єктивізму.</p> <p>4. Наукове пізнання та цінності.</p> <p>5. Соціальний (моральний) та науково-технічний прогрес: проблема кореляції.</p>	2/1	Лекція-візуалізація (з використанням презентації)	Основна: 1, 2, 3, 4, 19, 21, 23, 32, 38, 45	Опрацювати питання: Універсальність і самобутність у системі етичних пріоритетів. Етичні проблеми національних відносин. Нація і особистість. Етика міжнародних стосунків. Моральні цінності національного буття. Загальнолюдське (універсальне) та локально-спільнотне в моралі. Мораль та науково-технічний прогрес.	
<p align="center">Лекція 11.</p> <p>Тема 10. Наука-Етика-Політика. наука. Соціальна відповідальність вченого.</p> <p>1. Взаємозв'язок етики і політики: історична ретроспектива.</p> <p>2. Політична позиція науковця.</p> <p>3. Соціальна відповідальність вченого та свобода наукової творчості.</p>	2 / 0	Обговорення теоретичних питань у форматі дискусії.	Основна: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 18, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 49	Опрацювати питання: Мораль та політика: проблема узгодження. Аристотель проти Мак'явеллі. Специфіка кантового тлумачення етики і політики. М. Вебер про політику як фах. Етика та політика в контексті сучасних українських реалій. Трансформації відповідальності вченого у сучасному світі. Соціальний оптимізм та соціальний алармізм. Межі особистої відповідальності вченого.	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
<p align="center">Лекція 12.</p> <p>Тема 11: Соціально-етичний дискурс та гуманітарна експертиза сучасних технологій.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Сучасне суспільство і потреби соціокультурної (гуманітарної) експертизи. 2. Об'єкт і суб'єкт (соціокультурної) гуманітарної експертизи. 3. Від етичної до гуманітарної експертизи ризиків і небезпек людської технодіяльності. 4. Гуманітарна експертиза біотехнологій. 	2/0	Обговорення теоретичних питань у форматі дискусії.	Основна: 1, 2, 9, 42, 45	Опрацювати питання: Сучасний стан розробки проблем гуманітарної експертизи в Україні. Потреба соціокультурної (гуманітарної) експертизи як характерна ознака сучасного цивілізаційного поступу. Поняття інновації. Природа і сутність інновацій. Соціокультурні запозичення: сутність та проблемність. Чинники, що зумовлюють необхідність гуманітарної експертизи. Соціальні, культурні, науково-технічні новації та стан людського потенціалу країни як об'єкти соціокультурної експертизи.	
<p align="center">Лекція 13.</p> <p>Тема 12. Науковий і етичний виміри життя та смерті людини.</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Біоетика як синтез філософсько-етичного і науково-біологічного знання. 2. Життя та смерть людини в дзеркалі сучасної науки та етики. 	2/0	Обговорення теоретичних питань у форматі дискусії.	Основна: 14, 17, 21, 25, 38 Додаткова:	Опрацювати питання: Проблема визначення понять „життя” та „смерть” в сучасній філософії та науці. Життя та смерть в контексті співвідношення тілесного та духовного. Смерть та вмирання в епоху нових медичних технологій. Смерть мозку – нова концепція смерті. Поняття „біологічної смерті” і кардіореспіраторний критерій	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
<p>3. Евтаназія: «раціональні» та етичні виміри.</p>				<p>смерті. Поняття „повної смерті мозку”. Поняття „постійного (стійкого) вегетативного стану” (церебральної смерті). Філософські проблеми адекватності визначення смерті мозку. Етика підтримуючого життя лікування. Право пацієнта на гідну смерть. Проблема евтаназії: питання дефініції та термінології. Евтаназія – „за” та „проти”. Етика сучасної паліативної медицини, хоспіси. Труп людини в анатомічному театрі: етико-правові аспекти. Біоетичні проблеми вмирання та смерті людини в релігійному контексті.</p>	
<p>Лекція 14.</p> <p>Тема 13. Морально – етичні проблеми використання сучасних репродуктивних, транспланталогічних та генно – інженерних технологій.</p> <p>1. Морально-етичні</p>	<p>2/0</p>	<p>Обговорення теоретичних питань у форматі дискусії.</p>	<p>Основна: 14, 17, 21, 25, 38, 43, 44</p>	<p>Морально-етичні проблеми втручання в репродукцію людини. Репродуктивне здоров'я, репродуктивний вибір, репродуктивні права. Моральний статус пре-ембріона, ембріона та плода. Ліберальний, консервативний та поміркований</p>	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
<p>проблеми втручання в репродукцію людини.</p> <p>2. Специфіка моральних проблем медичної генетики.</p> <p>3. Трансплантологія і проблема дефініції смерті.</p>				<p>підходи до проблеми абортів. Морально-етичні проблеми контрацепції. Морально-етичні проблеми штучного запліднення та клонування людини. Морально-етичні та юридичні проблеми транссексуальної хірургії. Втручання в репродукцію людини: релігійний контекст. Специфіка моральних проблем медичної генетики. Проблема конфіденційності й добровільної інформованої згоди, „право знати” і „право не знати” генетический діагноз. Директивна та недирективна моделі медико-генетичного консультування. Генетична інформація як власність. Філософські та морально-етичні проблеми міжнародного проекту „Геном людини”. Міжнародні етичні документи в сфері медичної генетики. Євгеніка: історія та сучасні проблеми.</p> <p>Моральні проблеми</p>	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
				<p>трансплантації органів і тканин. Донорство органів і тканин як альтруїстична жертва ближньому. Трансплантологія і проблема дефініції смерті. Моральні проблеми пересадки органів від трупів, поняття „презумпції згоди” і „презумпції незгоди”. Моральні дилеми живих донорів. Некомпетентні донори (неповнолітні тощо). Донори із соціальними обмеженнями свободи вибору (засуджені тощо). Проблеми справедливості розподілу донорських органів, комерціалізації трансплантології. Моральні проблеми пересадки фетальних органів і тканин. Філософські та моральні проблеми ксенотрансплантації та розробка штучних органів.</p>	
<p>Лекція 15. Тема 14. Етика екологічної відповідальності. 1. Екологічна наука як</p>	<p>2/0</p>	<p>Обговорення теоретичних питань у форматі дискусії.</p>	<p>Основна: 2, 3, 5, 8, 15, 21, 22, 41, 46, 47</p>	<p>Опрацювати питання: Теоретичні основи екологічної етики. Категоріальні засади екологічного пізнання природи. Екологічні питання в розвитку</p>	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
<p>результат рецепції етичних імперативів сучасним природознавством.</p> <p>2. Поняття екологічної ситуації.</p> <p>3. Екологічні проблеми в контексті української культури.</p>				<p>науки.Парадигмальні орієнтації класичної екології. Людина як частина природи і її протилежність.юдська діяльність як геологічна сила (концепція В.Вернадського). Аксіологічні аспекти в науково-екологічному пізнанні. Особливості техногенної цивілізації і вплив техніки і технології на природу. Поняття екологічної ситуації. Кризовість як суттєва ознака сучасної екологічної ситуації. Філософія екологічної кризи. Екологічні проблеми в контексті української культури.</p>	
<p>Семінарське заняття 3.</p> <p>Тема 8: Наукове знання в об'єктиві етики.</p> <p>1. Пізнання як форма людського світовідношення.</p> <p>2. Знання як цінність. Філософія про межі науки.</p>	2/0	Вільна дискусія, обговорення рефератів та презентацій.	Основна: 1, 2, 10, 13, 20, 27, 32, 33	Розкрити особливості пізнання як форма людської діяльності та типу світовідношення,; представити наукове пізнання як відображення та результат практичної дії суб'єкта; визначити передумови об'єктивності наукового знання; проаналізувати співвідношення раціонального та нераціонального в науковому знанні; зіставити	15 балів

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
3. Наукова та моральна раціональність. Істина та добро.				<p>наукову та моральну раціональності; розкрити співвідношення істини та добра, знання та віри.</p> <p>Питання для самоконтролю:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чи існують альтернативи діяльному відношенню людини до світу? 2. Чи є діяльність людини єдиною основою пізнання? 3. Чи може людський розум помилятися? 4. В чому І. Кант вбачав межі людського знання? 5. Яким є співвідношення теоретичного та практичного розуму? 6. Як співвідносяться між собою розум та віра? 	
<p>Семінарське заняття 4.</p> <p>Тема 9: Національний та загальнокультурний контекст етичних вимірів наукової діяльності.</p> <p>1. Соціальний та культурно-</p>	2/2	Вільна дискусія, обговорення рефератів та презентацій.	Основна: 1, 2, 3, 4, 19, 21, 23, 32, 38, 45	Виявити характер співвідношення універсального і самобутнього у системі етичних пріоритетів; окреслити етичні виміри національних відносин; встановити характер кореляції особистісного та	15 балів

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
<p>світоглядний потенціал та функції наукового знання.</p> <p>2. Загальнолюдське та національне в моралі.</p> <p>3. Мораль та феномен наукового об'єктивізму.</p> <p>4. Наукове пізнання та цінності.</p> <p>5. Соціальний (моральний) та науково-технічний прогрес: проблема кореляції.</p>				<p>національного в моралі; проаналізувати співвідношення науково-технічного та морального прогресу.</p> <p>Питання для самоконтролю:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чи має особистість право вибору в установленні своєї національної ідентичності? Ваші аргументи за чи проти. 2. Які основні моральні риси властиві українській національній культурі? 3. Чи має, на Вашу думку, сенс поняття національної відповідальності? 4. Вкажіть основні елементи загальнолюдського змісту моральності. 5. Чи існує прогрес у галузі моральної культури людства? Аргументи «за» і «проти». 	
<p>Семінарське заняття 5.</p> <p>Тема 10: Етика-політика-наука. Соціальна відповідальність вченого.</p>	2/0	Вільна дискусія, обговорення рефератів та презентацій.	Основна: 1, 2, 3, 4, 6, 7, 18, 29, 31, 32, 34, 35, 36, 49	Виявити співвідношення моралі та політики; визначити сутність розбіжностей в тлумаченні етичного та політичного Аристотелем та Мак'явеллі;	15 балів

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
<p>1. Взаємозв'язок етики і політики: історична ретроспектива.</p> <p>2. Політична позиція науковця.</p> <p>3. Соціальна відповідальність вченого та свобода наукової творчості.</p>				<p>встановити специфіку кантового та веберового тлумачення етики і політики; окреслити особливості співвідношення етика та політика в контексті сучасних українській реалій; прояснити напрямки трансформації відповідальності вченого у сучасному світі.</p> <p>Питання для самоконтролю:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1. Чи може політика бути ізольованою від етики? 2. Що є соціальним підґрунтям для взаємодії моралі та політики? 3. Чи існує суперечність між свободою наукового пошуку і моральною відповідальністю вченого? 4. В чому полягає відмінність між соціальною та моральною відповідальністю? 	

Тема, основні питання / завдання	Розподіл годин за темами та формами занять (денна/заочна)	Форми та методи проведення	Література.	Завдання для самостійної роботи, год	Форма контролю, бали
Модульна контрольна робота		Тестування		Повторити навчальний матеріал тем 8-14 (2 год)	10 балів
Всього балів за змістовим модулем 2					55
Всього годин за змістовим модулем 2	65 / 65				
Лекцій	16/ 4				
Семінарських занять	6/ 2				
Лабораторних занять	0/0				
Самостійна робота	43 / 59				
Підсумковий контроль: залік		усна форма			100 .

10. Система оцінювання та вимоги

Навчальні досягнення студентів оцінюються за 100-бальною шкалою Університету і шкалою оцінок ЄКТС. На поточний контроль відводиться 100 балів.

Оцінювання поточної успішності аспірантів на окремих навчальних заняттях та за виконання завдань самостійної роботи визначається диференційовано, відповідно до рівня складності завдань, та встановлюється в межах від 0 до 5 балів.

Кількість балів за роботу з теоретичним матеріалом, на практичних заняттях залежить від дотримання таких вимог:

- своєчасність виконання навчальних завдань;
- повний обсяг їх виконання;

- якість виконання навчальних завдань;
- самостійність виконання;
- творчий підхід у виконанні завдань

Виконання модульних контрольних робіт, завдань самостійної роботи та індивідуальних завдань є обов'язковим. До їх виконання допускаються всі аспіранти. Аспірант, який не виконав поточних завдань, не підготувався до практичних, семінарських, лабораторних занять, отримує не отримує жодного бала. Поточну заборгованість, пов'язану з непередбаченою або недостатньою підготовленістю до навчальних занять, аспірант повинен ліквідувати шляхом виконання у визначений термін завдань, передбачених програмою. За виконанні завдання нараховуються від 0 до 5 балів.

Аспіранти, які за результатами поточного контролю набрали менше 20 балів, вважаються такими, що мають академічну заборгованість, ліквідація якої є обов'язковою. Студенти, які не мають академічної заборгованості за результатами поточного контролю, допускаються до заліку.

11. Критерії оцінювання успішності навчання

1. Завданням **поточного контролю** є систематична перевірка розуміння та засвоєння програмного матеріалу шляхом усного та письмового опитування, аналіз виконання завдань індивідуальної та самостійної роботи, умінь самостійно опрацьовувати тексти, складання конспекту, написання есе та анотацій, здатності публічно, письмово чи в електронному форматі представляти певний матеріал тощо.

Критеріями оцінювання у ході поточного контролю є:

а) під час поточної аудиторної роботи на лекційних та семінарських заняттях:

- активна участь у дискусіях та пропонування форм роботи на лекційних та семінарських заняттях;
- доповнення та запитання на лекційних та семінарських заняттях.

б) при усних відповідях:

- повнота розкриття питання;
- логіка викладення, культура мовлення;
- впевненість, емоційність та аргументованість;
- використання основної та додаткової літератури (підручників, навчальних посібників, журналів, інших періодичних видань, інтернет-ресурсів тощо);

- аналітичні міркування, уміння робити порівняння, висновки.

в) при виконанні письмових завдань:

- повнота розкриття питання;
- цілісність, систематичність, логічна послідовність;
- підготовка матеріалу за допомогою комп'ютерної техніки, різних технічних засобів (плівок, слайдів, приладів, схем тощо).

г) при виконанні завдань для самостійної та індивідуальної роботи:

- повнота виконання завдання;
- творчість та самостійність виконання.

2. Критерії оцінювання **модульної контрольної роботи**. Модульна контрольна робота містить 5 завдань, і оцінюється за 10 бальною системою за шкалою:

Бали	Критерії оцінювання
9-10	Аспірант виконав завдання правильно, роботу оформлено належним чином або ж допущено невеликі у оформленні
7-8	Аспірант виконав завдання правильно, але допущено несуттєві неточності
5-6	Аспірант при виконанні завдання допустив незначні помилки, які не вплинули на розв'язок або незначно його спотворили.
3-4	Аспірант продемонстрував схему виконання завдання, але при допусках грубі помилки або не може виконати той чи інший етап розв'язування.
1-2	Аспірантом зроблені певні спроби розв'язання завдання, в розв'язку є раціональні зерна, але завдання в цілому виконано неправильно, допущені грубі помилки

12. Перелік питань /завдань для підсумкового контролю

Змістовий модуль 1:

1. Новий цивілізаційний ландшафт України, його історичні витоки та зміст.
2. Українська наука в контексті української філософії і культури.
3. Культура наукового мислення, її складники та виміри.
4. Предмет філософії науки.
5. Соціальне прогнозування та його методи.
6. Наука як специфічна форма пізнавальної діяльності.
7. Істина в соціальному пізнанні.
8. Наука як предмет філософського аналізу.
9. Специфіка суб'єкт-об'єктних відношень в соціальному пізнанні.
10. Критерії науковості.
11. Герменевтика як метод соціально-економічного пізнання.

12. Основні періоди розвитку науки.
13. Загальна характеристика соціально-економічного пізнання.
14. Методи дослідження науки.
15. Структура соціального пізнання.
16. Філософія науки в системі знання.
17. Види соціального пізнання.
18. Проблема демаркації науки і філософії.
19. Суспільство як об'єкт пізнання.
20. Сутність і історичні форми позитивізму.
21. Наукова творчість. Ознаки творчої особистості.
22. Образ науки в філософії позитивізму.
23. Творчість як найбільш адекватна форма людського існування.
24. Неопозитивізм та його різновиди. Принципи верифікації та фальсифікації.
25. Гіпотетико-дедуктивний метод побудови теорії.
26. Позитивістська методологія в економічній науці.
27. Співвідношення факту і теорії в науковому пізнанні.
28. Загальна характеристика філософії постпозитивізму.
29. Закон як форма наукового пізнання. Види законів.
30. Концепція наукових революцій Т.Куна.
31. Гіпотеза як форма наукового пізнання.
32. Поняття “наукове співтовариство”.
33. Проблема як форма наукового пізнання.
34. Поняття “парадигма” в концепції наукових революцій Т.Куна.
35. Форми теоретичного пізнання.
36. Концепція науково-дослідницьких програм І.Лакатоса.
37. Теорія та її функції.
38. Тематичний аналіз науки Дж. Холтона.
39. Загальнологічні методи пізнання (синтез, аналіз, індукція, дедукція, аналогія).
40. Концепція особистісного знання М. Полані.
41. Системно-структурний метод пізнання.
42. Поняття “раціональності”.
43. Методи теоретичного рівня пізнання.
44. Проблема наукової раціональності.
45. Загальна характеристика теоретичного рівня пізнання.
46. Античний раціоналізм і особливості античної науки.

47. Форми емпіричного пізнання.
48. Науково-дослідницькі програми античності.
49. Експеримент як метод емпіричного пізнання.
50. Типологія раціональної поведінки М.Вебера.
51. Емпіричний рівень пізнання, його методи та форми.
52. Раціональність і ефективність економічної діяльності.
53. Гносеологічна функція філософії.
54. Філософсько-світоглядні передумови науки Нового часу.
55. Евристична функція філософії.
56. Науково-дослідницька програма Галілея.
57. Методологічна функція філософії.
58. Науково-дослідницька програма Декарта.
59. Рівні методологічного знання.
60. Становлення методології економічного пізнання.
61. Поняття методу і методології.
62. Структура наукового пізнання.
63. Специфіка соціального пізнання.

Змістовий модуль 2:

1. Пізнання як форма людського світовідношення.
2. Філософія про межі науки.
3. Проблема співвідношення істини і добра.
4. Загальнолюдське та національне в моралі.
5. Мораль та феномен наукового об'єктивізму.
6. Наукове пізнання та цінності.
7. Соціальний (моральний) та науково-технічний прогрес: проблема кореляції.
8. Соціальна відповідальність вченого та свобода наукової творчості.
9. Сучасне суспільство і потреби соціокультурної (гуманітарної) експертизи.
10. Моральна відповідальність вченого.
11. Якою мірою суспільний розвиток детермінує систему моральних цінностей?
12. У чому полягає взаємозв'язок етики й політики згідно з концепцією Аристотеля?
13. У чому конкретно виявляється протилежність аристотелівського та мак'явеллівського підходу до осмислення стосунків етики й політики?
- 14.

15. Які принципові моменти стосунків етики та політики набувають особливого значення в контексті політичного життя України останніх років?
16. Чи має особистість право вибору в установленні своєї національної ідентичності? Ваші аргументи за чи проти.
17. Біоетика як синтез філософсько-етичного і науково-біологічного знання.
18. Життя та смерть людини в дзеркалі сучасної науки та етики.
19. Евтаназія: «раціональні» та етичні виміри.
20. Морально-етичні проблеми втручання в репродукцію людини.
21. Специфіка моральних проблем медичної генетики.
22. Трансплантологія і проблема дефініції смерті.
23. Екологічна наука як результат рецепції етичних імперативів сучасним природознавством.
24. Поняття екологічної ситуації.
25. Екологічні проблеми в контексті української культури.
26. Як Ви розцінюєте перспективи моральних цінностей у сучасному українському суспільстві? Обґрунтуйте свою позицію.

Список рекомендованої літератури / інтернет-ресурси

Базові джерела:

1. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с
2. [Історія та філософія науки \[Текст\] : хрестоматія : навч. посіб. для студ. вищ. навч. закл. / В. С. Ратніков, З. Ю. Макаров. – Вінниця : Нова книга, 2009. – 416 с.](#)
3. [Відкрите суспільство та його вороги \[Текст\] : Т. 1 У полоні Платонових чарів / К. Поппер ; пер. з англ. : О. Коваленко. – К. : Основи, 1994. – 444 с.](#)
- 4.
5. Горський В. С. Філософія в українській культурі: (методологія та історія). — Філософські нариси. — К., Центр практичної філософії, 2001. — 236 с.
- 6.
7. [Етика науки: Виклики сучасності: Монографія / М. М. Кисельов, Т. В. Гардашук, С. І. Грабовський та ін. - Ніжин, 2014. - 248 с.](#)
- 8.

Література до модуля 1

1. [Шепетяк О. М. Логіка. Підручник для студентів вищих навчальних закладів / Олег Шепетяк. – Київ: Фенікс, 2015. – 256 с](#)
2. [Карамишева Н. В. Логіка \(теоретична і прикладна\): навч. посіб. Київ: Знання, 2011. 455 с.](#)
3. [Конверський А. Є. Логіка \(традиційна та сучасна\): підручник. Київ: Центр навчальної літератури, 2004. 535 с.](#)
4. [Синиця А. С. Логіка: навч. посіб. Львів: ЛДУФК, 2012. 236 с.](#)
5. [Хоменко І. В. Логіка: підручник. Київ: Центр учбової літератури, 2007. 335 с.](#)
6. [Логіка в таблицях і схемах: \[структур. курс основ формал. логіки\] : навч. посіб. / уклад. Чернишевич О. В., Загривий В. І. – Рівне, 2010.](#)
7. [Ряшко В. І. Логіка: навчальний посібник. – К.: Центр учбової літератури, 2019.](#)
8. [Шрамко Я. Філософсько-методологічні засади багатозначної логіки // Курс лекцій . – К., 2018](#)
9. [Вольфганг Рьод Шлях філософії: з XVII по XIX століття / Пер. з нім. В. Терлецького та О. Ведрома. — Київ: Дух і Літера, 2009.](#)
10. [Вольфганг Рьод. Шлях філософії: XIX–XX ст. / Пер. з нім. М.Д. Култаєвої, В.І. Кебуладзе, В. Терлецького. — Київ: Дух і Літера, 2010.](#)
11. [Білецький І.П. Філософія і методологія наукового пізнання // Білецький І.П. – Харків: ХДЕУ, 2001.](#)
12. [Шевченко В.І. Концепції пізнання в українській філософії. Курс лекцій. - К., 1993](#)
13. [Петрушенко В.Л. Гносеологія та епістемологія. Видавництво: Новий світ-2000.](#)
14. [Мондін Б. Логіка, семантика, гносеологія Л. Місіонер 2017](#)
15. [Вальденфельс Б. Вступ до феноменології. – К., 2002.](#)
16. [Гусерль Досвід і судження. Дослідження генеалогії логіки; \[пер. з нім. і післямова В. Кебуладзе\] – Харків: Фоліо, 2018. \(Бібліотека класичної світової наукової думки\).](#)
17. [Гусерль Е. Ідеї чистої феноменології і феноменологічної філософії: Книга перша. Загальний вступ до чистої феноменології; \[пер. з нім. і коментарі В. Кебуладзе\]. – Харків: Фоліо, 2020. – \(Бібліотека класичної світової наукової думки\).](#)
18. [Гусерль Е. Картезіанські медитації. Вступ до феноменології; \[пер. з нім. передмова і коментарі А. Вахтеля\]. – К.: Темпора, 2021. – \(Філософія\).](#)
19. [Кебуладзе В. Феноменологічна психологія і феноменологічна соціологія. Навчально-методичний посібник. Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2021.](#)
20. [Кебуладзе В. Феноменологія. Навчальний посібник. К.: ППС, 2002.](#)
21. [Богачов А. Досвід і сенс. К.: Дух і Літера, 2011.](#)
22. [Кебуладзе В. Феноменологія досвіду. – К.: Дух і Літера, 2017](#)
23. [Добронравова І.С., Білоус Т.М., Комар О.В. Новітня філософія науки. Підручник. — К.: Логос, 2009.](#)
24. [Алексюк І. Філософія мови. Традиція аналітичної філософії. К. ЦНЛ 2021](#)

25. [Філософія науки : підручник / І. С. Добронравова, Л. І. Сидоренко, В. Л. Чуйко та ін. ; за ред. І. С. Добронравової. – К. : ВПЦ](#)
26. ["Київський університет", 2018. – 255 с](#)
27. [Добронравова І.С. Практична філософія науки. Збірка наукових праць. Суми: «Університетська книга», 2017](#)
28. [Антологія сучасної філософії науки, або усмішка ASIMO / за наук. ред. В. П. Мельника та А. С. Синиці. – Львів: ЛНУ імені Івана Франка, 2017](#)
29. [Рюс Ж. Поступ сучасних ідей: Панорама новітньої науки. – К.: Основи, 1998.](#)
30. Рассел Бертран. Історія західної філософії. К., 1995.
31. Татаркевич Владислав. Історія філософії. Т.1, Львів, "Свічадо", 1997.
32. Татаркевич Владислав. Історія філософії. Т.2, Львів, "Свічадо", 1999.
33. Гусев В.А. Історія західноєвропейської філософії XV-XVII ст. К., 1992
34. Конздьолка В.В. «Розрада від філософії» - книга життя: долі Боеція. Л., 2003.
35. [Хамітов Н., Л. Гармаш С., Крилова Історія філософії: проблема людини та її меж. Вступ до філософської антропології як метаантропології. Навчальний посібник зі словником. – 4-е видання перероблене та доповнене – К.: КНТ, 2016.](#)

Література до модуля 2.

1. Апель К.-О. Априорі спільноти комунікації та основи етики. До проблеми раціонального обґрунтування етики за доби науки // Сучасна зарубіжна філософія. Течії інапрямки. Хрестоматія./Упорядники В.В.Лях, В.С.Пазенок. — К.: Ваклер, 1996. — С. 360-421.
2. Апель К.-О. Етноетика та універсалістська макроетика: протиріччя чи доповняльність / К.-О. Апель // Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. – К., 1999. – С. 355–371.
3. Арндт Х. Джерела тоталітаризму / Х. Арндт. – К., 2002. – 539 с.
4. Апель К.О. Екологічна криза як виклик дискурсивній етиці // Єрмоленко А.М. Комунікативна практична філософія / Підручник. – К.: Лібра, 1999.- С. 413-454.
5. Арістотель. Нікомахова етика. – К., 2002
6. Арістотель. Політика. – К., 2000.
7. Бандура О.О. Єдність цінностей та істини у праві. К.:2000. - 199с.
8. Борейко В.Э., Подобайло А.В. Екологічна етика. Навчальний посібник. – Київ: Фітосоціоцентр, 2004. – 116 с.
9. Вебер М. Покликання до політики. <http://litopys.org.ua/weber/wbs08.htm>
10. Горський В. С. Філософія в українській культурі: (методологія та історія). — Філософські нариси. — К., Центр практичної філософії, 2001. — 236 с.

11. Етика науки: виклики сучасності: Монографія / М. М. Кисельов, Т. В. Гардашук, С. І. Грабовський та ін. – Ніжин: видавець ПП Лисенко М. М., 2014. – 248 с.
12. Єрмоленко А. М. Соціальна етика та екологія. Гідність людини – шанування природи. – К.:Лібра, 2010. – 416 с.
13. Забужко О. С. Філософія української ідеї та європейський контекст: франківський період / О. С. Забужко. – К., 1993. – 126 с
14. Попов М. В. Аксиологія і медицина // Проблема цінностей і медицина. -К.: ПАРАПАН, 2003. - 284 с.
15. Рікер П. Навколо політики / П. Рікер. – К., 1995. – 334 с.
16. Левінас Е., Касторіадіс К. Політика та етика / Е. Левінас, К. Касторіадіс. – К., 1999. – 69 с.
17. Малахов В. А. Етика : курс лекцій / В. А. Малахов. – Острого : Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2014. – 204 с.
18. Мак'явеллі Н. Державець. <https://www.rulit.me/books/derzhavec-read-548057-1.html>
19. Мірчук І. Етика і політика. Прага, 1923. – 33 с. <https://diasporiana.org.ua/politologiya/10080-mirchuk-i-etika-a-politika/>
20. Мондін Б. Етика і політика. Міціонер (Жовква), 2017 – 200 с.
21. Сидоренко Л.І. Сучасна екологія. Наукові, етичні та філософські ракурси. К.: 2002. - 150 с.
22. Кізіма В. В. Гуманітарна експертиза: сутність і технології здійснення. – К. : ЦГО НАН України, 2005. – 27 с.
23. Кисельов М.М. Біологічна етика в системі практичної філософії // Практична філософія. - 2001. № 1.
24. Йонас Г. Принцип відповідальності у пошуках етики для техногенної цивілізації. - К.: 2001 - 400 с.
48. Цивілізаційна ідентичність українства: історія і сучасність / авт. кол.: О. Рафальський (керівник), Я. Калакура (науковий редактор), О. Калакура, М. Юрій. Київ : ППІЕНД ім. І. Ф. Кураса НАН України, 2022. 512 с.
49. Леся Українка. Замітки з приводу статті «Політика і етика» <https://www.l-ukrainka.name/uk/Miscel/PoliticsEthics.html>

Додаткова

1. Досвід людської особи. Нариси з філософської антропології. К., 2001.
2. Загурська Н. В. Філософська антропологія: Комплекс навчально-методичних матеріалів. Х.,2003.
3. Шелер М. Сутність моральної особистості // Пер. з нім. М. Култаєвої / Сучасна зарубіжна філософія. Течії і напрями. Хрестоматія. — К.: Ваклер, 1996. — С. 9-30.
4. Ренч Т. Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія. — К.: Дух і Літера, 2010.
5. Сартр Ж.-П. Буття і ніщо. – К.: Основи, 2001.
6. Арндт Г. Становище людини. – Львів: Літопис, 1999.
7. Бубер М. Я і Ти. – К.: Дух і Літера, 2012.
8. Вальденфельс Б. Топографія Чужого: студії до феноменології Чужого – К.: ППС-2002, 2004.
10. Гейзінга Й. Homo Ludens. – К.: Основи, 1994
11. Булатов М.О., Загороднюк В.П., Малеев К.С., Солонько Л.А. Філософська антропологія в контексті сучасної епохи. К.: Стилос, 2001.

13. Філософська антропологія: екзистенціальні проблеми / НАН України; Інститут філософії ім.
14. Г.С.Сковороди. К., 2000.
15. Головка Б.А. Філософська антропологія: Навч. посібник
16. / Національний аграрний ун-т. – К., 1997.
17. Кебуладзе В. Феноменологія публічності. Приватність, публічність, влада// Громадянське суспільство в Україні за доби глобалізації: ціннісно-нормативне та інституційне забезпечення його розбудови. – К.: Інститут ліберального суспільства – 2007, с. 108–120.
18. Вітгенштайн Л. Tractatus Logico-philosophicus. Філософські дослідження.-К.:Основи,1995
19. Кретов П. В., Кретова О. І. Символічний ландшафт свідомості: людина між репрезентаціонізмом, функціоналізмом і релятивізмом // Антропологічні виміри філософських досліджень. – 2017. – № 12. – 138 с. – С. 40 – 49. URL: <http://ampr.diit.edu.ua/article/view/119122>
20. DOI: <https://doi.org/10.15802/ampr.v0i12.119122>
21. Гусев В.І. Західна філософія Нового часу XVII–XVIII ст. – К.: Либідь, 1998
22. Мерло-Понті М. Видиме й невидиме: з робочими нотатками ; [Пер. з фр. Є. Марічев; упоряд., авт. передмови та післямови К. Лефор]. – К. : Видавничий дім КМ Академія, 2003.– 268 с.
23. The Blackwell Guide to the Philosophy of Science / Ed. by P. Machamer, M. Silberstein. – Blackwell Publishers Ltd, 2002.
24. The Blackwell Guide to the Philosophy of the Social Sciences / Ed. by S.P. Turner, P.A. Roth. – Blackwell Publishers Ltd, 2003.
25. Rockmore T. Fichte, Marx and the German Philosophical Tradition. – Southern Illinois University Press, 1980. Rockmore T. Marx after Marxism. – Blackwell Publishers Ltd, 2002.
26. Antifoundationalism Old and New / Ed. by T. Rockmore, B.J. Singer. – Philadelphia: Temple University Press, 1992.
27. Encyclopedia of Phenomenology / Ed. by L. Embree and others. – Dordrecht: Springer Science+Business Media, 1997.
28. Rockmore T. Cognition. An Introduction to Hegel's Phenomenology of Spirit. – University of
29. California Press, 1997.
30. Rockmore T. On Constructivist Epistemology. – Rowman & Littlefield Publisher, 2005.

Допоміжна література

1. [Кретов П.В., Кретова О.І. Символічний ландшафт свідомості: людина між репрезентаціонізмом, функціоналізмом та релятивізмом](#)
2. [грудень 2017 року Антропологічні виміри філософських досліджень DOI: 10.15802/ampr.v0i12.119122](#)
3. [Стоян С. П. Символізм візуального образу в філософських концепціях е. Кассіра та с. Лангер: культурний контекст.](#)
4. Академічна чесність як основа сталого розвитку університету. Міжнарод. благод. Фонд “Міжнарод. фонд. дослідж. освіт. політики”; за заг. ред. Т.В.Фінікова, А.Є.Артюхова. Київ : Таксон, 2016. 234 с.
5. Арістотель. Нікомахова етика. Αριστοτελους. Ηθικα Νικομαχεια. Пер. В. Ставнюка. Київ : Аквілон-Плюс, 2002. 480 с.
6. Балібар Е., Кассен Б., Ложье С. Праксис. Пер. з фр. Репа А., за ред. Панича О., Баумейстера А. Європейський словник філософій: Лексикон неперекладностей. Пер. з фр. Том перший. Вид. друге, виправл. Київ : ДУХ І Літера, 2011. 576 с. С. 498-513.
7. Бойченко М.І. Гідність, цілісність і успішність: академічні та громадянські чесноти. Філософська думка. 2014. № 5. С. 110-122.

8. Бойченко М.І. Цінності і функціональні завдання освітньої комунікації в сучасному університеті: філософське осмислення. Гілея: науковий вісник. Збірник наукових праць. Київ : ВІР УАН, 2017. Випуск 116. С. 233-240.
9. Бурд'є П. Практичний глузд. Пер. з фр. О. Йосипенко, С. Йосипенко, А. Дондюка. За ред. С. Йосипенка. Київ : Укразхський Центр Духовної культури, 2003. 505 с.
10. Габермас Ю. Постметафізичне мислення. Пер. В.М. Купліна Київ : Дух і літера, 2011. 280 с.
11. Кант І. Критика практичного розуму. Пер. з нім., прим. та післямова І. Бурковського; наук. Ред. А. Єрмоленка. Київ : Юніверс, 2004. 240 с.
12. Култаєва М. Філософія: життя після смерті. Німецький погляд на пост болонські реалії. Філософська думка. 2011. № 2. С. 70-85.
13. Основи практичної філософії: підручник. А.М. Лой, А.О. Баумейстер, Т.І. Ящук та ін. Київ : Видавничо-поліграфічний центр «Київський університет», 2011. 531 с.
14. Баумейстер А. Буття і благо : монографія. А. Баумейстер. Вінниця: Т.П. Барановська, 2014. 418 с. 2. Гьосле В. Практична філософія в сучасному світі. Київ : Лібра, 2003. 125 с. 3. Єрмоленко А. М. Комунікативна практична філософія. Київ : Лібра, 1999. 488 с. 4. Крічлі С. Вступ до континентальної філософії. Пер. з англ. Вадима Менжуліна. Київ : ТОВ «Стилос», 2008. 152 с.
15. Рансьєр Ж. Учитель-незнайко. П'ять уроків із розкріпачення розуму. Жак Рансьєр : пер. З фр. А. Рєпа. Київ : Ніка-Центр, 2016. 164 с. 6. Рєнч Т. Конституція моральності. Трансцендентальна антропологія і практична філософія. Пер. з нім. В. Приходька. і літера, 2010. 348 с.
16. Слотердайк П. Ти мусиш змінити своє життя. Петер Слотердайк. Філософія освіти. №1(14). 2014. С. 76–90.
17. [Антологія сучасної аналітичної філософії, або жук залишає коробку / за наук. ред. А. С. Синиці ; пер.: І. В. Грабовський, У. І. Луц, А. С. – Л. : Літопис, 2014. – 374 с.](#)
18. [Антологія сучасної філософії науки, або усмішка ASIMO за науковою редакцією В.П. Мельника та А.С. Синиці \[пер. І. В. Грабовський, У. І. Луц, А.С. Синиця\] Видавництво: ЛНУ імені Івана Франк 2017 568 с.](#)
19. [Donald Davidson \(1980\). Essays on Actions and Events. Oxford University Press.](#)
20. [Dennett, Daniel \(1998\). The intentional stance. Cambridge, Mass.: MIT Press.](#)
21. [Searle, John \(2001\). Intentionality. A Paper on the Philosophy of Mind. Frankfurt a. M.: Nachdr. Suhrkamp.](#)
22. [Patricia Churchland, Neurophilosophy: Toward a Unified Science of the Mind-Brain \(MIT Press, 1986\).](#)
23. [Paul Churchland, "Eliminative Materialism and the Propositional Attitudes," Journal of Philosophy \(1981\): 67-90.](#)
24. [David Chalmers, The Conscious Mind \(Oxford, UK: Oxford University Press, 1997\).](#)
25. [T. Nagel, "What is it like to be a bat?" Philosophical Review 83\(1974\): 435-456.](#)
26. [Karl Popper and John Eccles, The Self and Its Brain \(Springer Verlag, 2002,](#)
27. [Hilary Putnam, The Threefold Cord: Mind, Body, and World \(New York: Columbia University Press, 2000](#)
28. [D. Davidson, Subjective, Intersubjective, Objective \(Oxford University Press, 2001](#)
29. [John Serle, Mind: A Brief Introduction. \(Oxford University Press Inc, 2005](#)
30. [Colin McGinn, Can We Solve the Mind—Body Problem? Mind New Series, 98\(391\) \(1989\): 349-36. Retrieved June 17, 2020.](#)
31. [Каліщук, С. М. \(2018\). Свідомість як «граничне поняття». Збірник наукових праць "Проблеми сучасної психології", \(41\), 102–115. <https://doi.org/10.32626/2227-6246.2018-41.102-115>](#)
32. [Павлишин О. В. ВЗАЄМОДІЯ ФІЛОСОФІЇ, ПСИХОЛОГІЇ, СЕМІОТИКИ В ДОСЛІДЖЕННІ СВІДОМОСТІ ТА МИСЛЕННЯ \(ВІД ДАВНИНИ ДО НОВОГО ЧАСУ\) Ūridiĉna psihologiâ. 2016. № 2 \(19\) Юридична психологія](#)

Інтернет-ресурси

1. Інститут філософії ім. Г. Сковороди НАН України – www.filosof.com.ua
2. Бібліотека оксфордського університету - <http://www.bodleian.ox.ac.uk/>
3. Науково-технічні (інноваційні) проекти НАН України. <http://www.innovations.nas.gov.ua/pages/default.aspx>
4. Національна бібліотека України ім. В. Вернадського – <http://www.nbu.gov.ua/>
5. Офіційний веб-портал державного департаменту інтелектуальної власності. [Http://www.sdip.gov.ua/ua/departament.html](http://www.sdip.gov.ua/ua/departament.html)
6. Сайт державного фонду фундаментальних досліджень <http://www.dffd.gov.ua>
7. Філософський портал <http://platona.net/>
8. Філософський факультет Київського національного університету ім. Т. Шевченка – <http://philosophy.univ.kiev.ua/>
9. Український філософський фонд - <http://www.philosophy.ua/>
10. Онлайн бібліотека англomовної наукової літератури - www.questia.com